

Humántudományok, kortárs művészet és konzervatív kormányzás

2014 július 31. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Azt a tételt kívánja érvelve kifejteni, hogy egy hiteles konzervatív kormányzásnak miért szükséges feltétele általában - és Magyarországon különösen is - mind a humántudományok stratégiai támogatása, mind pedig - a

kulturális örökség védelme mellett - a kortárs művészetek bátorítása.

Úgy gondolom, hogy a 21. században akkor válhat hitelessé egy konzervatív kormányzat, ha e két, egymással is összefüggő szakpolitikai megfontolást együtt, egyszerre tudja felvállalni. Ha viszont e két területen enged, akár a gazdasági kényszerhelyzetre való hivatkozással is, akkor meggyőződésem szerint ideológiája elgyengül, és a tudástársadalom felé haladó nemzetközi versenyben is hátrányba kerül.

1. A kultúra védelme a konzervatív diskurzusban

Mivel meglátásom szerint a felsőoktatás átalakításával kapcsolatos kormányzati tervek egyik fontos következménye lehet a gazdaság szempontjából nem kifizetődőnek bélyegzett humántudományos képzés visszaszorítása, írásom vállaltan elfogult vitáirat a humántudományok védelmében. Gondolatmenetem alapja az az elkötelezettség, amely a konzervatív hagyományban érzékelhető a humaniorákkal kapcsolatban.

E tétel kifejtését az ellene szóló érveléssel kezdem. A konzervatív politikai gondolkodás kiinduló feltételezései közé tartozik az ész mindenhatóságával kapcsolatos erőteljes szkepszis. Szemben a liberális értelmiség ideológiai alátámasztását szolgáló gondolattal - melynek lényege, hogy az egyén saját belátóképessége, racionalitása, kritikai észhasználata révén uralni tudja a politikai helyzetet, és saját elképzeléseinek megfelelően képes átalakítani a valóságot -, a konzervatív politika alapja az instrumentális észhasználattal kapcsolatos fenntartás, és egyáltalán a politikai viszonyok gyökeres átalakítására vonatkozó óvatosság. Ezért, szemben a liberális politika értelmiségközponúságával, a konzervativizmus - részben az értelmiség politikai szerepvállalásának kudarcaira, többek között a francia forradalmakban tanúsított viselkedésére vagy a 20. századi társutasság különböző formáira alapozva - fenntartásokkal viseltet az „írastudók” politikai részvételével, kibickedésével szemben. Mi több, számos konzervatív számára az értelmiség társadalmi kategóriaként is gyanús, hiszen már nyelvi konstrukciója is baloldali ideológiának mutatja.

Konzervatív nézőpontból tehát jól megalapozottnak tűnik az értelmiséggel kapcsolatos óvatosság. A kérdés ezután úgy fogalmazódik meg, hogy ez az értelmiségkritikai álláspont kellően megalapoz-e a konzervatív világképben egyfajta humántudományokkal szembeni szkepszist is. E kérdés felvetése nyilván azzal indokolható, hogy a véleményformáló értelmiség képzésének legfontosabb fóruma a későmodern nyugati világban a humántudományos egyetem - beleértve a bölcsészeti- és társadalomtudományi, közgazdasági és jogi képzést is. Vagyis, amennyiben egy politikai ideológia az értelmiség politikai szerepvállalását nem nézi jó szemmel, akkor logikusnak látszik, hogy a képzésükért felelős oktatási formát se támogassa különösebben.

Ám a kérdés nem válaszolható meg ilyen könnyen és egyszer?en. A hagyományelv? diskurzusban az egyéni racionalitással ugyanis nem az egyéni irracionalitás áll szemben, hanem a közösség bölcsessége. Ha az egyén könnyen téved el a valóság útveszt?iben az igazság keresése során, a közösségnek nagyobb az esélye a helyes megoldások megtalálására - hiszen a közösség életciklusa hasonlíthatatlanul hosszabb, mint az egyéné. Így a hosszú id?n át folytatott próba-szerencse kísérletezés révén felhalmozott tapasztalata nagyobb valószínűséggel vezeti rá a helyes megoldások megtalálására, mint az egyént az individuális észhasználat. Márpedig a közösség bölcsességének megnyilvánulása, tárgyiassult formája nem más, mint a kultúra. Mindaz, amit ?seink ránk hagyományoztak, amit történeti emlékezetünk számára meg?rzend?nek ítélték, olyan építménye nyelvnek, törvénynek, személyközi viszonyrendszereknek, amely nemcsak viselkedésünket, de gondolkodásunkat és társas relációinkat is meghatározza.

Hogy milyen jelent?ése van a kultúrának a konzervatív gondolatrendszerben, arra két példát szeretnék idézni. Az egyik T. S. Eliot esszéje, A kultúra meghatározása.¹ A szerz?, aki a Harvardon képzett m?velt filozófus volt, egyfel?l modernista költ?ként, másfel?l pedig tradicionalista konzervatív gondolkodóként vált ismertté - erre az életrajzi kett?sségre még visszatérünk. A kultúra meghatározása cím? munkáján a II. világháború alatt kezdett dolgozni, s annak lezárulta után jelentette meg (Notes Towards the Definition of Culture, 1948). Nyilvánvaló tehát, hogy kultúrafogalmát épp az újbarbárság embertelen megnyilvánulásaival szemben vetette be. Eliot a m?vészetek és a filozófia mellett a tanulást, s?t az udvariasságot és el?ékenységet is e jelenség együttes fontos összetev?jének tartja, s szintenként megkülönbözteti az egyéni, a csoport- vagy osztály, és a társadalom egészének kultúráját. Továbbá szerinte „a kultúra és a vallás két különböz? aspektusa ugyanannak a dolognak” (30). Talán legemlékezetesebb megfogalmazásában azt sorolja fel, hogy „mennyi mindent magába ölel a kultúra kifejezés. Tartalmazza egy nép minden jellegzetes tevékenységét és érdekl?dését: az epsomi derbit, a Henley-i regattát, Cowes-t, augusztus tizenkettedikét, egy kupadönt?t, kutyafuttató és célbadobó versenyt, tivolijátékot, a Wensleydale sajtot, az apróra vágott f?tt káposztát, az ecetes céklát, 19. századi gótikus templomokat és Elgar muzsikáját.” (32) Eliot jól láthatóan az életvilág egészére kiterjeszti tehát a fogalmat, és a kultúranropológia megszületésével párhuzamosan bizonyítja: egy közösség életének eseményei szorosan összekapcsolódnak, és csak együtt értelmezend?k.

Gadamer nevezetes f?m?vében, az Igazság és módszerben² a humanista vezérfogalmak kapcsán beszél a kultúráról, pontosabban arról a képzéseszményr?l (Bildung), amely a német szellemtörténetben a kultúra fogalmát meghatározza. Ez a kifejezés ebben a hagyományban a középkori misztikára vezethet? vissza, de a barokk egzaltációjában, majd a felvilágosodás korának kultúreszményében is továbbél. Gadamer szerint a „képzés immár a legszorosabban összetartozik a kultúra fogalmával, s els?sorban azt a sajátos módot jelenti, ahogyan az ember a maga természetes adottságait és képességeit kiképz”. Ez a keresztény humanista elképzelés él tovább Herder megfogalmazásában is, akit Gadamer érezhet?en egyetért?leg idéz: e szerint a kultúra nem kevesebbet jelent, mint „képzés révén felemelkedni a humanitásig” (31).

Ha Eliot és Gadamer egymástól nem független, ám mégis jól megkülönböztethet? saját hagyományát egymás mellé tesszük, kirajzolódik annak a konzervatív kultúreszménynek a körvonala, amely a hagyományelv?ség számára olyan kedves. Az angolszász fogalomban számomra a hétköznapi jelenség felmagasztalása látszik fontosnak, Gadamernél pedig a koncepció antropológiai meghatározottsága. Amit még érdemes itt leszögezni - bár történetileg a józan ész brit kultusza és a német idealizmus meglehet?sen távol áll egymástól -, hogy fontos kapcsolódási pontok is kimutathatók e két horizont között. Gadamer elemzésében ilyen történeti kapocs lehet a tapintat (Takt) fogalma, amelyet Hermann von Helmholtz munkásságához köt, s amelyr?l a következőket írja: „Tapintaton egy meghatározott érzékenységet és érzékelési képességet értünk az olyan szituációk és a bennük való viselkedés iránt, amelyekre nézve nem rendelkezünk általános elvekb?l levezethet? tudással.” (35) Ez a jellegzetesen személyközi kapcsolatokban megnyilvánuló kulturáltság tehát épp a felvilágosult racionalizmus önhittségével szemben fogalmazódik meg nála. S több köze van a brit józan észhez, mint az elvont filozófiai doktrínához - amellet, hogy az antik-keresztény morálfilozófiai hagyomány erényfogalmát idézi fel, amely szintén nem szabályokkal határozható meg, sokkal inkább érzékként, készségként. Itt tehát - antik keresztény filozófiai alapokon - összeérni látszik a pragmatikus brit és az emelkedett németes gondolkodás; nem véletlen, hogy Gadamer humanista vezérfogalmi között felt?nik a sensus communis (angolul common sense) és az ízlés is. És az is fontos Gadamer elemzésében, amit a filozófus szintén a tapintat fogalmából vezet le: hogy az a kifinomult érzék, „megtanulhatatlan és utánozhatatlan tapintat”, ami a képzés végs? értelme, racionálisan meg nem ragadható, és leginkább a szellemtudományok ítéletalkotására jellemz?. A konzervatív kultúrafogalom tehát az ízlésen keresztül továbbra is kapcsolódik a magasm?vészetekhez, a tapintatképzés révén viszont épp a humántudományok antropológiai jelent?ségére hívja fel a figyelmet.

2. Miért fontos a humántudományos képzés egy demokráciában?³

A konzervatív szemléletmód fontos alapigazsága az, hogy a politika végs? soron mégiscsak a politikai szerepl?k személyes érdemén áll vagy bukik. Ami persze nem jelenti az intézményes garanciák fontosságának tagadását - azt éppen nem. Hiszen a konzervativizmus már korán, a királyi önkénnyel szemben, az individuális szabadság védelmében fellépve is intézményi garanciákat követelt, s akár Arisztotelészre is támaszkodva vallotta a rule of law eszményét. A konzervativizmus néz?pontjából ugyanis a m?köd? politikai intézmény a közös bölcsesség kifejez?dése, hosszantartó történelmi próbatételek gyümölcse, és egyfajta kötelék is a politikai közösség egykori, mai és jövend? nemzedékei között.

Másfel?l viszont az intézmény soha nem válhat függetlenné a m?ködését meghatározó személyekt?l. Vagyis: az intézmények helyes m?ködését is csak az azokat megszemélyesít? egyének személyes erénye (vagyis kit?n?sége) biztosíthatja. A politikai intézmény ugyanis - legalább Max Weber óta tudjuk - a bürokratikus elhajlások tárgya. Másfel?l a konzervativizmus Lord Actonnal vallja, hogy a hatalom (morális értelemben) megront, és az abszolút hatalom abszolút mértékben ront meg.

A fentieket figyelembe véve nincs más mód a demokrácia intézményi m?ködése zavartalanságának hosszú távú biztosítására, mint hogy egyrészt politikai aktoraink erényességét is a demokrácia szükséges feltételei közé soroljuk. Vagyis a legjobb törvényeket sem lehet valamifajta purista legalizmus jegyében elégséges minimálfeltételeknek tekinteni. Valami egyébre is szükség van - egy olyan erényes elitre, amely az intézmények célszer? m?ködését biztosítja.

De alkotmányos demokráciákban nem csak a politikai elitet kell politikai aktornak tekintenünk. Az ilyen berendezkedés? államban elvileg minden egyes választó tevékeny alakítója a politikának, részt vehet a legfontosabb döntésekben, és végül is minden döntéshelyzetben lév? szerepl? legitimációja a választók döntésére vezethet? vissza. Ennyiben kulcskérdés demokráciákban az egyes választópolgárok politikai szemlélete. Márpedig a demokrácia szempontjából e tekintetben is csak az egyes egyének erénye lehet a végs? instancia.

Ha a két fenti szempontot összegezzük, azt mondhatjuk, konzervatív néz?pontból a demokrácia végs? garanciája a bölcsességen alapuló intézmények mellett az azokat m?ködtet? egyének - a hatalmi elit és a széles választói réteg - politikai erénye. Ez pedig elvezet annak belátásához, hogy e garancia nem máson alapul, mint az adott közösség politikai kultúráján. Hiszen a demokrácia m?ködésével kapcsolatos személyes erények elsajátításának módja nem valamifajta direkt demokrácia-iskola, hanem azok az íratlan szabályok, áthagyományozott viselkedési minták és látens érvényesül? intellektuális és praktikus szokások, melyek a szerepl?k döntési mechanizmusát meghatározzák, reflektált és reflektálatlan értékpreferenciáit kialakítják.

A konzervativizmus számára az adott politikai közösségen belül érvényesül? politikai kultúra jelent?ségét csak növeli, hogy személyfelfogása középpontjában nem a minden kérdésben szabadon, értelmi belátása alapján, a logikus érvelés alapján elfogulatlanul dönt? egyén áll. Hanem egy olyan interperszonális összefüggésrendszer, amely az egész közösséget behálózza, és többé vagy kevésbé minden egyén döntését befolyásolni tudja.

Ha azután azt keressük, hogyan lehet a demokratikus politikai kultúra védelmét biztosítani, akkor hamar eljutunk a humántudományoknak a demokratikus intézményrendszer fenntartásában betöltött szerepéig. Hiszen a demokratikus politikai kultúra újratermelésének mégiscsak a legbiztosabb indirekt módja az európai kulturális hagyomány életben tartása, a közös örökség tudatosítása a polgároknál, és egy olyan köz-kultúra m?ködtetése, melyben a kulturális értékek képesek lesznek egy évszázadok során kialakult kánon szerint érvényesülni. Hiszen a kortárs alkotmányos demokrácia ennek az antik-keresztény-felvilágosult humanizmusnak a m?ve, ennyiben fenntartásának e kultúra fennmaradása is szükségszer? feltétele.

3. A humánképzés és a latin alapú jogász m?veltség hagyománya Magyarországon

Az alkotmányos politikai intézményrendszer és az azt meghatározó politikai (és azon belül a humántudományos) kultúra összefüggésrendszerére Magyarországon két példa kínálkozik. Mind a kett? a latinitáshoz kapcsolódik, pontosabban az annak felelevenítésére épül? humanista örökségen alapul. Az egyik a Magyarországon a modern korban is sokáig meghatározó latin nyelv? iskolai kultúra, a másik pedig az ett?l nem független honi latin kultúrájú jogász-politikai nyelv.⁴

A magyar iskolai kultúrára meghatározó befolyást gyakorolt a latin nyelv? oktatás. És ez a tény nemcsak a

katolikus ország részre igaz, hanem egységes alapja a hazai közép- és fels?fokú oktatásnak is. A magyarországi reformáció ugyanis szintén kiemelked? jelent?séget tulajdonított a retorikaoktatásnak, s ez a római (irodalmi, történelmi, s?t politikai) minták befolyását er?sítette. A Melancthon, Comenius által meghatározott protestáns, illetve a tanítórendek által meghatározott katolikus iskolai hagyomány számára egyaránt a latin nyelv jelentette a tudományosság alapját.

Persze a humanista-protestáns-barokk iskolai kultúrát er?s kihívás érte a 18-19. században a reáltudományok gyakorlatiasabb szemlélete, kísérleteken alapuló módszertana fel?l. A kétféle hagyomány megkülönböztetésének céljával alakult ki a középiskolai oktatásban az a kett?sség, amely egyik oldalról a humántudományos képzést, másik oldalról a reáltudományok oktatását állította középpontba. A megkülönböztetés háttérében kétféle szemléletmód feltételezett ellentéte áll: err?l szól a két kultúra nevezetes vitája, ahogy arra Snow pamfletje utal.⁵ E szerint az antik képzésművekre és a humanista antikvitáskultuszra épül? humaniorák és a magát modernnek nevez? korszak természettudományai között nehezen áthidalható ellentét feszül. A gondolat legalább a századfordulóig, de talán a 19. századra is visszavezethet?. Norbert Elias rekonstrukciója szerint részben a civilizáció kontra kultúra fogalompár áll a megkülönböztetés háttérében, ami a német és az angol-francia fejl?dés különbségén alapul. Szerinte „A német »kultúra« fogalma lényegében szellemi, m?vészeti és vallási tényekre vonatkozik, s használata egyfajta szigorú válaszfalat húz ezek, valamint a politikai, gazdasági és társadalmi tények közé. A francia és angol »civilizáció«-fogalom vonatkozhat teljesítményekre is, de éppennyire az emberek tartására, »behaviourjére«, függetlenül attól, hogy teljesítettek-e valamit, vagy sem.⁶ Elias szerint tehát nemzeti szemléletmódok ütköznek össze, s a dolog háttérében a német történelem sajátos, a nyugat-európai hagyományon belüli eltérése áll. Szerinte a dolog legalább Kant 1784-ben megszületett, Az emberiség történetének eszméje világpolgári szemzőgb?l cím? munkájáig visszavezethet?. A königsbergi német filozófus szerint a moralitás a kultúra része, míg „ennek az eszmének a becslés keresésében és küls? tisztességben való használata [...] pusztán civilizálódást jelent”.⁷ Így alakul ki a „csalárd, küls?dleges »udvariasság« és az igazi »erény«⁸ szembenállásának tipikusan német története, melynek háttérében társadalmi konfliktus, „a túlnyomórészt franciául beszél?, francia mintára »civilizált« udvari nemesség és egy németül beszél? értelmiségi középréteg”⁹ rivalizálása állt, s Elias szerint a konfliktusnak dönt? szerepe lehetett a kés?bbi világkonfliktus kifejl?désében.

A latin-humanista, történeti-retorikai alapokon álló iskolai képzés Magyarországon sem független a nemzeti identitás megfogalmazásától. Ám szemben a németiség világhatalmi törekvéseivel - amely nem a goethei globális tágasság jegyében fejl?dött (a költ?fejedelem munkásságában nemcsak a német gótika fér meg jól az antik római emlékek tiszteletével, hanem a költészet és a természettudományos kísérletezés kultusza is), hanem a faji fels?bbrend?ség német eszményében -, a magyar kultúrában a latin nyelv? iskolai hagyomány a legjobb értelemben vett antik római-republikánus éthosz átadásának a közege. S bár ez kétségtelenül a nemzeti függetlenség magasztos eszményét hirdette, benne volt az ?sök hagyományainak, a közösség politikai intézményeinek a tisztelete is, és fontos részét képezte a római h?siesség, római jellem fogalmainak élményszer? felmutatása. Márpedig ez a hagyomány kétségtelenül dönt? szerepet játszott a koramodern republikanizmus térhódításában, annak reneszánsz-italiai, de kés?bbi felvilágosodás korabeli angol-amerikai-francia változataiban is.¹⁰ Magyarországon pedig a hányatott sorsú nemzet alkotmányos értékeinek meg?rzésére tanított.

A magyarországi latinitás sajátos komponense a latin nyelv? jogász-közjogi kultúra, amely - a kedvez?tlen politikai körülmények miatt - viszonylag sokáig fennmaradt, s így meghatározó befolyást gyakorolhatott a modern magyar politikai kultúra alakulására is. A verb?czyánus politikai kultúra humanista-római jogi alapokon állt, és a latin nyelv?séghez az ideális római vegyes alkotmány eszményét társította, melyben a különböz? társadalmi csoportok mindegyikének tagjai intézményes garanciákkal és személyes felel?sségvállalással vették ki a maguk részét a nemzet sorsának alakításából.

Bár a reformkorban a nemzeti nyelv?ség követelése és kivívása a függetlenségi célkit?zések részét képezte, a hazai politizálás közjogi-alkotmányos alapjai s az ezekhez társuló személyes erények elvárásai legalábbis az ideálok szintjén meghatározták a magyar politikai kultúrát, egészen a tragikus 20. századi fordulatokig. A magyar közéleti arénában politikai állásponttól függetlenül az államférfiakkal kapcsolatban elfogadott minimális elvárások közt szerepelt a keresztény-humanista ideálok követése, úgy a vármegyei politizálás szintjén, mint országos ügyekben. Mindez akkor is igaz, ha a királyi Magyarország meghatározó eszménye nyilvánvalóan nem republikánus alapú, és ha a közjogias beszédmód mellett létezik egy másik, szintén a római jogra visszavezethet? jogi kultúra, a magánjog hagyománya is. Ha ehhez még hozzászámítjuk a kánonjog szintén latin nyelv? háttérét, akkor valóban felbecsülhetjük, milyen jelent?séggel bírt a magyar nyelv? jogász - és a közjogon keresztül a politikai - gondolkodásban a latin nyelv? hagyomány. Ez a jogász elem mindig is dönt? jelent?séggel bírt a magyar eszmetörténetben, és - a magyar fejl?dés kibicsaklásai ellenére is - egyfajta fogalmi és intézményi

keretet adva végig meghatározta a honi politikai hagyományokat.

4. Konzervativizmus és kortárs m?vészet

Eddig a következ? megállapításokra jutottunk: a kultúra a konzervatív politikai gondolkodásban kulcskategória. Olyan érték, amely biztosítja azt, hogy a politikus ne vesszen el a hatalmi megfontolások útveszt?jében, miközben nem anyagidegen és nem kívülr?l a mesterségre er?szakolt elvárás. Azt is beláthattuk, hogy a konzervatív felfogás szerint a kultúrának nemcsak egy politikai elitet kell jellemeznie, hanem át kell hatnia a politikai társadalom egészét. Hiszen csak ez lehet a demokratikus intézményrendszer megfelel? (tehát nem korrumpálódó) m?ködtetésének a feltétele. És a harmadik részben arra láttunk két példát, a latin nyelv? iskolai oktatás és a latin nyelv? hazai jogászai kultúra példáját, hogy miként hatotta át a keresztény-humanista értékrend a hazai közgondolkodást, s?t a közjogi gondolkodást is.

A következ?kben azonban egy bátrabb tétel kifejtésére kell vállalkoznom. Annak igazolására törekszem, hogy a konzervativizmus nem anakronisztikus nézetek védelme, és hogy összeegyeztethet? a legbátrabb kortárs m?vészeti törekvések támogatásával is.

Hogy a hagyományelv?ség nem pusztán a régi, megkövesült nézetek és intézmények csöknyös ?rzése, azt azért a fentiek alapján már sejteni lehet. Ám én ennél még határozottabban szeretnék fogalmazni, kimondva: a hagyományelv?ség nem hátrálás, nem védekezés, nem múltba merengés, és nem avított nézetek megrögzött ismételtetése.

A konzervatív politikai gondolkodás a politikai egyensúly megtartásának m?vészete, a konzervatív politikai cselekvés mozgatórugója pedig a prudencia vagy frónészis erénye, vagyis a gyakorlati bölcsesség. Ez az arisztotelianus-cicerói elv a megfelel? pillanatban (kairosz) meghozott helyes döntés képessége (proairészis), amely nyilvánvalóan nem érhet? el pusztán a múltra irányuló figyelem révén. A konzervativizmus tényleges id?szemléletét sokkal pontosabban határozza meg Tiziano nevezetes festménye, A prudencia allegóriája.¹¹ E kép három arcképet épít egybe, feltehet?leg egy ember életútjának három állomását jelképezve, a fiatal-, a középkorú és az öregember látványát egy képen belül jelenítve meg. A részletes elemzést?l eltekintve most csak annyit jegyezzünk meg, hogy az öregember hátranéz, a középkorú a néz? szemébe tekint, míg az ifjú el?re fordul, a jöv?t? fürkészve. A kép felirata szerint: „EX PRAETERITO PRAESENS PRVDENTER AGIT NI FUTUR-ACTIONE-DETVRPET” (a múltra alapozva a jelen embere gyakorlati bölcsességgel cselekszik, hogy ne veszélyeztesse a jöv?t). Ha e kép üzenetét alkalmazzuk a konzervatív politikai ágensre, azt mondhatjuk: a múlt megismerése számára nem végcél, csupán feltétele annak, hogy a pillanatnyi helyzettel szembe tudjon nézni és ezáltal a jöv? kockázatait csökkentse.

Nem véletlen, hogy a példa igazolására egy m?alkotás kínálkozott. Hiszen épp azt lenne fontos belátni, hogy az id? dimenzióival való viszonyában a konzervatív politika mennyire hasonlít a m?vészetekre. Tiziano arcképhármasa (részben) önarckép. Így áttételesen a fest? tevékenységér?l mond el valamit. A prudencia vagy frónészis viszont, vagyis a gyakorlati bölcsesség m?vészete példaszer?en vonatkozik a politikára (ha nem is merül ki abban). Ahogy Arisztotelész is Periklészre utal, hiszen „okosnak általában a családf?t és az államférfiút mondjuk”, mert „a maguk és embertársaik javát fel tudták ismerni”.¹² De az okosság nem azonos a bölcsességgel, mi több, annak alárendelt („a bölcsesség és az államkormányzás m?vészete sem lehetnek azonosak”¹³). A m?vészet viszont a bölcsesség kategóriájához áll közel - tehát nem frónészis, hanem szophia kell hozzá. „Bölcsességet - az alkotó m?vészetek terén - olyan embernek tulajdonítunk, aki az alkotó m?vészet egyes ágaiban a legnagyobb tökéletességre viszi; például Pheidiaszt bölcs k?faragómesternek, Polükleitoszt bölcs szobrásznak nevezzük.”¹⁴ A bölcsesség és az okosság viszonya határozza meg tehát a m?vészet és a politika viszonyát: „az emberi munka mindig az okosság és az erény útján megy végbe: az erény helyesen kit?zi a célt, az okosság pedig megadja a célravezet? eszközöket”.¹⁵ Ám ez az elvont-alárendelt hierarchia a gyakorlatban fordítva is igaz: „az igazi erény nem jöhet lére okosság nélkül”, így a m?vész sem mondhat le a prudencia erényér?l, de az államférfi sem azokról a célokról, amelyeket a bölcsesség és a m?vészet, bizonyos megszorításokkal a humántudományok jelölnek ki számára. Hiszen a humántudományokat az európai egyetemtörténet nem véletlenül nevezi bölcsészettudományoknak - a legnagyobb hagyományra visszatekint? humántudomány, a filozófia épp a bölcsesség keresésére szeg?dött. Ha pedig a bölcsesség keresésér?l lemond egy társadalom, akkor bizony el?bb-utóbb a politikai célját fogja elveszíteni. A célja vesztett politika pedig a konzervativizmus rémálma, egyben a rule of law eszményének ellehetetlenülése - hisz' célok híján a szabályok is értelmezhetetlenné válnak.

Hogy milyen tanulság adódik ebb?l a filozófiai fejtegetésb?l? Az, hogy rosszul teszi a politika, s különösképp a

konzervatív politika, ha lemond a bölcsesség keresésére szeg?dött m?vészetekr?l. Ilyen szempontból a hivatkozási alapom megint T. S. Eliot (bár lehetne éppen Platón vagy más szempontból Coleridge is), aki konzervatív (és megtért vallásos) korában sem tagadta meg a modernista m?vészetekhez f?z?d? kapcsolatát. Ám a konzervativizmus számára nem csak az ideológiailag megbízható m?vészet érdekes. A kihívó, lázadó gesztust is megbecsüli, hiszen az, ami ma tabudöntésnek számít, esetleg holnapra a kultúra klasszikus értékévé, a hagyomány szerves részévé válhat, és a bölcsesség kézjegyét hordhatja magán.

5. Merre tovább, magyar konzervativizmus?

Bár az Orbán-kormány mögött álló Fidesz több ízben hangsúlyozta a maga konzervatív elkötelezettségét, a második Orbán-kabinet els? éve kétségtelenül inkább a forradalmi hevület jegyében zajlott. Mindezt a világgazdasági válság és az el?z? kormányok által el?állított honi gazdasági és politikai válság bizonyos fokig indokolta, ám a forradalmi retorikával kapcsolatban a konzervativizmusnak alapvet? fenntartásai vannak. De a jelen dolgot nem tekinti tárgyának a konzervativizmus és a forradalom fogalmainak társítását. Ezért most már csak azt a kérdést kell feltennünk, hogy vajon a mai magyar konzervativizmus, jelesül a kormány mögött álló politikai er?k együttese hogyan tudja megfogalmazni a maga - közelebbi és középtávú - jöv?képét, illetve hogy ebben mennyi és milyen hely jut a m?vészeteknek és a humántudományoknak.

A konzervatívok egy része hajlik a pesszimizmusra, s tragikus hanyatlásméleteket és törés-víziókat fest föl. Ám azok a konzervatívok, akik magukat a gyakorlati bölcsesség híveinek tartják, nyilván nem kívánnak lemondani a jöv?r?l. Épp ellenkez?leg: azzal nagyon is gyakorlatias viszonyt ápolnak. De a kultúra - globális jelenségként is értelmezhet? - háttérbe szorulása bizony ?ket is aggodalommal tölti el. Lehet, hogy egy közvetlen piaci logika szerint válsághelyzetben a kultúrára fordított összegek más költségeknél könnyebben visszafogható luxust jelentenek. Ám a kultúrától megfosztott demokrácia ön- és közveszélyes lehet. E belátás igazolására két példát szeretnék említeni arra, hogyan fogalmazzák meg konzervatív teoretikusok politika és kultúra kívánatos viszonyát az angolszász világban. E két példa természetesen nem kívánja lesz?kíteni a magyar konzervatívok politikai lehet?ségeit, de talán számukra is érdekes el?zményeknek bizonyulhatnak.

Az els? példám Allan Bloom. A magát Leo Strauss tanítványaként meghatározó, ám egyáltalán nem konzervatívnak tekint? filozófus 1987-ben adta ki *The Closing of the American Mind*¹⁶ címmel kulturális-társadalmi vészjelzését. Elemzésében a korabeli amerikai egyetemek eltömegesedésével együtt járó színvonalzuhanást általánosítja, s teszi éles kritika tárgyává. Szerinte ugyanis az egyetem feladatában - emelkedettebben: hivatásában - való elbizonytalanodás társadalmi válságtünet, és újabb válságok el?jele.

Bloomot természetesen saját tapasztalatai is befolyásolták. Tizenöt éves korától majd' egy évtizeden át járt a Chicagói Egyetem kiemelt humanista képzésére, és gondolkodásában sokat átvett tanára, Leo Strauss felfogásából. Így például szorosan kapcsolódik ? is ahhoz a német diskurzushoz, amelynek nemcsak tipikus példája, de veszélyes tünete is Heidegger rektori beszéde.¹⁷ Az egyetem hivatása a német diskurzusban már Humboldt óta visszatér? téma, elég, ha csak Dilthey, Jaspers vagy Gadamer vonatkozó írásaira utalok. Másfel?l viszont Bloom éles hangú kritikájának fontos kiváltó oka a hatvanas évek diáklázadásai nyomán átalakult amerikai fels?oktatás, mely felhagyott a nemesebb eszmények, például a tudományok áttekintését-keresztmetszetét nyújtó Great Books (Nagy könyvek) program oktatásával. Ez az egyetemi tanulmányi forma, amely a húszas-harmincas években indult a Columbia és Chicagói Egyetemeken, azzal a céllal született, hogy a korai specializáció korában megtartsa az emberrel kapcsolatos végs? kérdéseket általános érvénnyel feszeget? szövegek tanulmányozásának lehet?ségét.

A másik példám Michael Oakeshott, aki fiatal korában, a húszas években tanult Marburgban és Tübingenben is. A kortárs konzervativizmus kiemelked? alakjának pedagógiai filozófiáját *The Voice of Liberal Learning* cím? cikkgy?jteményében tanítványai részben éppen Bloom inspirációjára állították össze.¹⁸ Oakeshott, aki Newman konvertita katolikus bíboros tiszteletére címezte egyik írását *The Idea of the University*nek,¹⁹ a középkori egyetem hagyományára visszautalva valóban a szabadság megtapasztalásának utolsó nagy pillanataként utal az egyetemi évekre. És amellett érvel, hogy egy ilyen típusú szabadság nélkül az ember nem képes lehet?ségei teljességét megtapasztalni. Külön is foglalkozik a politikai neveléssel, hangsúlyozva: nem a politikatudomány újabb divatossá váló diskurzusának elsajátításával lehet felkészülni a politikai életre, hanem olyan tapasztalatok megszerzésével, melyek egyfel?l az ember természetére vonatkoznak, másfel?l olyan praktikus tudást adnak, amelyek a váratlan helyzetekben való döntés képességét nyújtják. Oakeshott, szemben Arisztotelésszel és egyes német filozófusokkal, ódzkodott attól, hogy a politika számára a humántudományok vagy akár a m?vészetek és a vallás jelöljék ki a végcélt. Ám úgy vélte, hogy a „politikai viselkedési hagyomány megértése” mégis fontos feladata

a politikai képzésnek. Ennek alapja sem a múltba révedés, hanem éppen a jövővel kapcsolatos felkészülés. Ehhez pedig nem a múltra vonatkozó elvont doktrínákat vagy történelmi katalógusokat kell megismerni, hanem „egy konkrét és koherens életmódot”, „a maga összes bonyolultságával együtt”,²⁰ hogy a ténylegesen kibontakozó politikai helyzetek „sugalmazásait” majd képesek legyünk megérteni. Ez az „életmód, életforma” vagy „nyelvjáték”-ként²¹ értett politikai hagyomány az él? politikai kultúra, melyet a kulturális hagyomány feltárása és továbbörökítése, a m?vészetek él? kontextusa nélkül senki nem sajátíthat el.

¹ -

Dolgozatomban végig Lukácsi Huba fordításában, az alábbi kiadásból idézem: Szent István Társulat, Budapest, 2003; az oldalszámokat a f?szövegben hivatkozom.

Hans-Georg GADAMER: Wahrheit und Methode, Tübingen, 1960; magyarul: Igazság és módszer, ford. Bonyhai Gábor, Gondolat, Budapest, 1984 (Fehér M. István által javított, második kiadása: Osiris, Budapest, 2004).

Dolgozatomban az 1984. évi kiadást idézem; az oldalszámokat a f?szövegben hivatkozom.

A kérdést baloldali megközelítésben tárgyalja például Jürgen Habermas, Jacques Derrida vagy Martha C. Nussbaum.

A kérdésről írt részletesebb dolgozatom: Law and literature and the Christian-humanist educational ideal in Hungary, megjelenés előtt.

Charles Percy SNOW: The Two Cultures, Cambridge UP, Cambridge, 1960.

³ - Norbert ELIAS: A civilizáció folyamata. Szociogenetikus és pszichogenetikus vizsgálódások, Gondolat, Budapest, 1987, 102.

Idézi Elias: Uo., 107.

Uo., 109.

⁴ - Uo., 108.

A kérdésről átfogóan lásd J[ohn]. G[reville]. A[gard]. POCOCK: Machiavellian Moment, Princeton UP, 1975 (újabb kiadása: Uo., 2003).

A témáról lásd Erwin PANOFSKY [eredetileg Fritz Saxl-lal közösen]: Ticiano: A Bölcsesség allegóriája. Utóirat =⁵ U?.: Jelentés a vizuális m?vészetekben. Tanulmányok, Gondolat, Budapest, 1984, 150-170; HORKAY HÖRCHER Ferenc: Prudencia, kairosz, decorum. A konzervativizmus id?szemléletéről = U?.: Konzervativizmus, természetjog, ⁶ rendszerváltás. Politika- és jogfilozófiai tanulmányok, L'Harmattan, Budapest, 2008, 27-54 (eredetileg megjelent az

Információs Társadalom 2006/4. számában, elérhető a következő linken: http://epa.oszk.hu/01900/01963/00019/pdf/infotars_2006_06_04_061-080.pdf).

¹²

-

ARISZTOTELÉSZ: Nikomakhoszi etika, 1140b (Szabó Miklós fordítása).

Uo., 1141a.

¹³ Uo.

Uo.

¹⁴ Bloom könyvének egy részlete magyarul Az amerikai szellem bezáródása címmel elérhető a következő linken: www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_03/oldal41_54_bloom.pdf.

¹⁵ Magyarul lásd Martin Heidegger: Az idő fogalma - A német egyetem önmegnyilatkozása - A rektorátus 1933/34, s. a. r., ford. Fehér M. István, Kossuth, Budapest, 1992, 61-74.

¹⁶ Michael OAKESHOTT: The Voice of Liberal Learning, szerk. Timothy Fuller, Yale UP, New Haven, 1989.

Vö. John Henry NEWMAN: The Idea of a University, I., 1852, II., 1858 (legújabb kiadása: General Books, 2010; hálózati verzió: www.newmanreader.org/works/idea).

¹⁷ Michael OAKESHOTT: Politikai képzés = U?.: Politikai racionalizmus, szerk. Molnár Attila Károly, Új Mandátum, Budapest, 2001, 153-174, 167.

E kifejezéseket az oakeshotti „manner of living”, a német filozófiából ismert „Lebenswelt” és a wittgensteini „language-game” megfelelőiként alkalmazom.

¹⁸

-

¹⁹

-

²⁰

-

[Horkay Hörcher Ferenc](#) | Kommentár - [2011/3](#)

Tisztelt olvasók! Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkkukkal" a **Flag Polgári Magazin** facebook oldalát, a következő? címen: <https://www.facebook.com/flagmagazin>
- Minden "lájk számít, segíti a magazin m?ködését!

Köszönettel és barátsággal!

www.flagmagazin.hu

Ajánló